

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EXCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe $\frac{1}{2}$ an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.	COMITETUL DE REDACȚIE: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.	Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Blaj— Balázsfalva.
--	--	--

Temeiul credinței.

Se apelează atât de des în zilele noastre la drep-
turile minții sănătoase, când e vorba mai ales de
adevăruri de credință religioase, încât la o anumită
clasă de oameni, la cei preținși inteligenți, s'a format
o oarecare convingere, sau mai bine zis o idee fixă,
că adevărurile de credință, ori barem multe din ele, nu
pot stă față cu critica minții sănătoase. În anumite clipe
de sinceritate mulți mărturisesc pe față acest lucru,
uitând însă, că e vorba numai de mintea lor, aficiată
de principii și mai ales de *porniri bolnave*, cari
întunecă judecata minții sănătoase. Și că aceste por-
niri alterează și întunecă judecata rațiunii, trebuie să
apară și din inconștiența celor cari admit une-ori
fapte și adevăruri, ce nu întrunesc nici măcar criteriile
probabilității adevărurilor credinței religioase. Și fiindcă
acele fapte și adevăruri nu alterează pornirile lor bol-
nave, și nu îi stânjenește în manifestarea lor, admiterea
lor nu li-se pare necorespunzătoare zilelor noastre și
nu li-se pare neadmisibilă, din punctul de vedere al
rațiunii sănătoase.

Cred deci, că nu va fi fără folos, nici pentru
mulți dintre cetitorii „Culturei Creștine“, dacă vom

tractă din punct de vedere principial netemeinicia acestei judecăți.

E lucru prea cunoscut, că credința e admiterea unui fapt, a unui adevăr, pe temeiul mărturisirii, a autorității altuia. În sens mai strâns este admiterea, recunoașterea adevărilor religioase descoperite de Dumnezeu, făcută din motivul, că Dumnezeu însuși le-a descoperit. Iar despre faptul descoperirii mărturisesc martori vrednici de credință. E vorba deci de admiterea, de recunoașterea unor adevăruri întemeiate afară de natura omenească și a lucrurilor, pe fapte istorice, cari noi nu le-am văzut, nici le putem vedea, cari trebuie însă să le admitem pentru autoritatea altora.

Aceasta admitere nu poate fi socotită ca irațională, și ca un lucru ce întrece ordul firesc al lucrurilor, căci, dacă ne gândim și cercetăm mai de aproape lucrurile și viața noastră, vedem, că atât în ordul moral cât și în cel fizic, toate se învârtesc în jurul unor fapte, cari nu le-am văzut și cari cu toate aceste le credem, în urma mărturisirii semenilor noștri. Noi cei de acum suntem numai o mică, prea neînsemnată parte a neamului omenesc din toate vremile. Cu toate acestea noi avem lipsă de o strânsă legătură cu acele vremi. Cunoștințele noastre, vederile noastre de azi se bazează pe fapte dintr'o epocă mult puțin depărtată, despre care aflăm urme la martorii, ce s'au perândat, cari făceau să reînvie oarecum din generațiune în generațiune faptele, despre cari mărturisiau.

Că a existat cândva o împărăție și un popor egiptean, asiriac sau chaldaic, un Alexandru Marele, un Cesar, August etc. etc. . . sunt fapte istorice, care nime nu le contestă. Se poate discuta referitor la unele amănunte din istoria, din viața lor, dar faptul existenței se admite în lumea întreagă ca indiscutabil. Și

pe toți aceștia și mulți alții, și multe alte fapte, nu le cunoaștem din experiența proprie, ci le credem pe baza mărturisirii altora. Și e bine a se accentua, că le credem pe baza mărturisirii unor martori, *cari au făcut parte din popoarele respective*, sau au fost în ceva raport mai strâns cu persoanele istorice. Că Herodot a scris istoria sa, iar Virgil Eneida sa, că Guttenberg a inventat tipariul, că Galilei a presupus, iar Toricelli și Pascal au demonstrat greutatea aerului, Copernic a arătat adevăratul sistem planetar etc. sunt tot atâtea fapte, *cari le credem*, pe baza mărturisirii altora.

Și ce om de știință poate fi, fie el fizician, fie chimist, naturalist, jurist etc., care să nu se bazeze în propunerile sale pe experiența, pe observările altora, pe fapte cari le admite ca sigure, pe baza mărturisirii altora? Nici nu s'ar putea închipui altcum un progres în științe, dacă fiecare ar începe dela început și n'ar vrea să recunoască observările și constatările, la cari alții au ajuns poate după o muncă îndelungată.

Dar nu numai lucruri de mult trecute, ci chiar foarte multe fapte petrecute în cursul vieții noastre, nu le putem ști din experiența proprie, ci trebuie să le credem pe baza mărturisirii altora. Mulți vor suride, dacă voiu aminti, că noi toți *credem* timpul, locul și împrejurările nașterii noastre, credem, pe baza mărturisirii altora, că am fi în oarecare legătură de consângenitate cu unele familii. Aceasta credință apoi, *care e foarte firmă*, deși bazată numai pe mărturisirea altora, ne impune o anumită conduită în viață, deșteaptă în noi o deosebită afecțiune față de consângenii noștri. Și cui i-ar veni în minte, să afirme, că ar fi vorba numai despre o înșelătorie sau greșală din partea mărturiilor, deși în sine nu e exchisă și posibilitatea unui atare caz.

Atâtea alte raporturi ale omului față de societatea omenească, precum și împlinirea datorințelor, ce rezultă din acele raporturi, se bazează tot pe credință. Toți suntem fiii unui stat oarecare și ca atari trebuie să ne supunem legilor acelui stat. Câți dintre noi au fost însă de față la aducerea legilor, ca să ne convingem, că de fapt s'au adus? Totuși credem, că sunt adevărate legi și le ținem de atari, fiindcă alții ne spun.

Și câte alte fapte petrecute în viața noastră le credem, deși nu le vedem, dovadă, că este în noi o înclinare, care nu trebuie să o urmăm, ce e drept orbește, dar care este *un mijloc necesar* pentru instruirea oamenilor. Fără aceasta înclinare, fără credință, am fi de tot ignoranți. Dacă copilul n'ar crede mamei sale, elevul învățătorului său, ar fi imposibilă orice instrucție.

Se poate vedeă deci cât de irațional și inconsequent lucră aceia, cari accentuiază principiul experienței proprii: că nu cred, decât ceea-ce văd, până când de fapt lucră chiar contrarul, conformându-se unor fapte, cari le cred, deși nu le văd.

La tot cazul e de lipsă să se facă și o oarecare selecționare, o oarecare critică în admiterea unor sau altor fapte, care critică să fie însă astfel, ca să ne ferească și de credulitate, dar și de temeritate. Critica excesivă strică, ruinează totul; adoptându-o ar trebui să nu credem nimic; cea ușuratică ne face creduli, admitând veștile ca adevăruri și confundând ipotezele cu rezultatele, combinațiile cu argumentele.

La cercarea adevărului deci, și la constatarea faptelor trebuie să urmăm anume cautele, atât în cele ce se țin de ordul moral, cât și de cel fizic. Nici în ordul moral, nici în cel fizic, nu se petrec evenimentele la voia întâmplării. Sunt legi universale, fixe, atât pentru spirite cât și pentru corpuri. Sunt legi, prin cari se

cârmuește neamul omenesc, cari se manifestă, intocmai ca și legile naturii, prin fenomene constante. Ceea-ce este excepție dela aceste nu trebuie admis, până când nu se dovedește în mod suficient aceea excepție. Așa nu se poate presupune, că un anumit număr de oameni, necunoscuți unul altuia, ajunși în situații diverse, de diferită etate, caracter, temperament, să convină numai din întâmplare în enararea unor fapte, ce nu s'au întâmplat, afirmându-se de martori oculari ai acelor. Presupunând că se întâmplă aceasta din o înțelegere previe, avem datorința a o dovedi aceasta, arătând împrejurările și cauzele, cari au determinat aceasta înțelegere previe, căci nime nu spune neadevărul gratuit. Și cu cât sunt oamenii mai pățimași, mai egoiști, cu atât se poate presupune mai puțin *fără cauză* acordul lor în enararea faptelor.

Aceasta se întâmplă mai ales, când e vorba de fapte, cari se pot controla, de fapte, cari sunt trecute în opinia publică. Dacă atari fapte s'ar falsifica, s'ar da anză la un protest general din partea mulțimii. Și, din contră, dacă atari fapte ni-se expun după toată probabilitatea, fidel, ne plecăm și le admitem de adevărate, fără multă critică, fără mult scepticism, numai pe baza relatării altora, căci altcum am deveni poate ridiculi. Așa de ex. cât de puțini oameni au cercetat popoarele barbare, studiându-le datinile, legile, credințele etc.? Și cu toate aceste, noi toți, cari nu le-am văzut, nu le-am studiat, credem, admitem relatăriile altora, căci altcum am deveni ridiculi. Și nu ne vine în gând, că respectivii călători, etnografi s'ar fi înțeles, între ei, cu gândul să ne înșale. Cei mai mulți dintre noi nu am văzut America, Londra, New-Iorkul și cu toate aceste nu-i vine nimănu în minte a trage la îndoială existența sau posibilitatea existenței lor.

Trebuie să credem deci, și de fapt credem, ba încă cu credință firmă, multe lucruri, despre a căror existență nu ne putem convinge nemijlocit. Pe baza acestor credințe ne câștigăm o mulțime de cunoștințe reale, cari ajută foarte mult progresul nostru. Poatecă multor sceptici li-s'ar părea, că aceste cunoștințe sau adevărurile, pe cari se bazează ele, nu au puterea aceea de convingere nemijlocită, ca adevărurile experimentale, despre cari te poți convinge cu ajutorul simțirilor corporale, nici ca adevărurile deduse prin raționare. Cu toate aceste, trebuie să admitem cu cea mai mare siguranță și adevărurile bazate pe credință, cum sunt toate adevărurile istorice și cele religioase, sau cel puțin cele mai multe din ele.

La admiterea și constatarea acestor adevăruri diferite nu e permis să pretindem aceeaș măsură, pretinzând, ca adevărurile istorice și religioase aceleași criterii să le întrunească, ca și cele experimentale, geometrice. Trebuie să se caute și admită argumente și criterii corespunzătoare naturii fiecăruia. Nici un om cuminte nu va pretinde să se poată convinge în mod experimental despre existența unui Alexandru Macedon, Caesar etc. și intocmai despre a unui Moisi, David etc. . . cum și despre faptele lor. Trebuie să ne mărginim deci la mărturiile istorice și să le credem lor, până când nu *se dovedește* înșelătoria.

Așa e firea lucrurilor deci, ca cele din trecutul neamului omenesc, cari nu le mai putem vedea și multe din cele prezente, la a căror cunoștință nu putem ajunge pe cale experimentală, *să le credem* prin observație nemijlocită pe baza relatării altora.

Tot astfel stăm și cu adevărurile religioase, adevărurile de credință strict zise, dintre cari cele mai multe se bazează pe fapte istorice, iar altele, la a căror cunoștință putem ajunge și prin raționare, ne

sunt descoperite și în mod pozitiv, așa cât putem afirma, că toate adevărurile religioase se bazează pe fapte istorice. Și ar fi de tot irațional, nelogic, a admite adevărurile istoriei profane și anega ale celei istoriei religioase.

Dacă e rațional deci a crede fapte istorice peste tot, trebuie să fie rațională și credința în adevărurile religioase, cari se bazează pe fapte istorice.

Dr. VASILE MOLDOVAN.

Un caz de procedură matrimonială vinculară.

În provincia mitropolitană gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, la forul matrimonial delegat de I-a instanță al districtului protopopesc din X., Actora cutare a cerut, ca matrimoniul ei, — încheiat cu Inctul, pe lângă observarea tuturor prescrișelor, — să fie declarat de invalid, din motivul, că ea a contras matrimoniul din chestie, *de frică și de silă*.

Pe timpul *introducerii pertractărei și deciderii* în merit a cauzei, la forul amintit din protopopiatul X., Inctul se află pe teritoriul altei dieceze, și nici decum nu se putea prezenta la forul de I-a instanță din X.

Astfel stând lucrul, președintele forului delegat de I-a instanță din protopopiatul X, a dat jurisdicțiune, adecă a constituit de jude instructor sau comisar investigator, pe un preot din dieceza, în care petreacă Inctul.

Comisarul investigator, constituit cum s'a zis mai înainte, a ascultat pe Inct la protocol, având la luarea protocolului nota, dar nefiind de față defensorul vincului matrimonial. — Inctul ascultat la protocol a spus multe. Intre altele a afirmat, că nu este adevărat, că Actora, soția lui legitimă, s'ar fi măritat după el de frică și de silă, după cum se vede din 24 epistole, pe cari el (Inctul) le are, scrise lui de Actoră, la câțiva ani după cununia lor, adecă de când Inctul a căzut în nefericire, și petreacă în dieceză străină, cari toate sunt pline de dragoste, de compătimire și de alipire față de el.

Forul matrimonial delegat de I-a instanță al districtului protopopesc din X, a declarat, că e matură cauza pentru aducerea sentinței. Deci a și adus sentință în meritul lucrului, declarând matrimoniul litiganților de invalid, din punctul silei și al fricei, deprinse asupra Actorei înainte de încheierea căsătoriei, pe timpul căsătoriei, și care a perseverat apoi și după încheierea căsătoriei până inclusive la aducerea sentinței de forul delegat de I-a instanță din X.

Defensorul forului matrimonial delegat de I-a instanță din X, a apelat cauza prezentă la forul matrimonial de a II-a (doua) instanță, fără a aduce în apelațiune vr'un motiv canonic.

Forul matrimonial de a II-a instanță a aflat, că la petrecerea și deciderea cauzei matrimoniale vinculare din chestie, pe lângă multe greșeli neesențiale, *s'au comis și trei greșeli esențiale*. Anume:

1. *Constituirea comisariului investigator a fost ilegală*. A constitui comisar investigator înseamnă a investi o persoană oarecare cu drepturi de-a instrui cauza, și cu anumite datorii, și deci a o putea trage la răspundere, la caz, că nu-și împlinește oficiul cum trebuie. A constitui prin urmare comisar înseamnă a deprinde un act de jurisdicțiune. (Felul acesta de jurisdicțiune aparține la ramul numit: *puterea legislativă*).

Dreptul de a cunoaște cauzele matrimoniale vinculare de a aduce sentință în acelea pe teritoriul unei dieceze, ca *judecător ordinar* îl are episcopul fiecărei dieceze, și forul lui este în acelea forul *ordinar*. Aceasta apare din Instrucțiunea s. Congregațiunii a Inquișițiunii de dato 20 Iunie 1883, Tit. II. §. 4: „*Accusatione sic recepta, munus moderatoris actorum Episcopus vel ipse sibi assumet, vel suum Vicarium generalem, aut alium probum et expertum virum e clero ad illud delegabit*” (admisă astfel — cum s'a zis la Tit. I. — acuza în contra căsătoriei, slujba de jude instructor sau comisar investigator sau o va deprinde însuși Episcopul în persoană, sau va delega spre aceasta pe Vicariul său general, ori pe alt barbat din cler, însă bun și expert).

Tot aci cadrează și §. 49. Tit. IV. Conc. II. provincial: „*Episcopul în pertractarea cauzelor matrimoniale din dieceza sa poate institui Tribunale matrimoniale...*” După ce se zice, că *poate* institui, este evident, că nu este obligat să instituie. Deci are dreptul să le pertracteze și decidă *ca judecător ordinar*.

Însă în cauzele matrimoniale vinculari, în diecezele supuse unui episcop, afară de episcop, care este judecător ordinar, pot procedă, adică pot introduce, pertractă și decide cauzele respective — matrimoniale vinculari — și judecători *delegați* (Instr. din 1883, Tit. II. §. 4; Conc. II. prov. Tit. IV. §. 49). — Același lucru apare și din Conc. II. prov. Tit. IV. §. 50. alin. 3.: „Dacă Episcopul ar află consult *să institue for delegat*, delegațiunea forului protopopesc se va face, precum se arată în Sinodul I. Tit. X. cap. III.“. Același lucru apare mai departe și din alin. 1. al cap. III. Tit. X. Conc. I. prov.: „Cauzele bisericesti civile¹⁾, criminali și matrimoniale, după datina imemorială, bazată pe Codicele Bisericei noastre, se pot judecă și în forurile protopopești *ca foruri delegate de I-a instanță*, luându-se afară cauzele protopopilor, cari în I-a instanță se judecă de Consistoarele respective“.

Să vedem acum, cum se face delegațiunea forului protopopesc.

Conc. I. prov. Tit. X. cap. III. alin. 2. statoroște acestea: „Delegațiunea forului protopopesc în cauzele matrimoniale, totdeauna, va să zică *în unul fiecare caz, să se facă în scris de către Episcop*, care pentru forul local, dacă în Domnul va judecă, că e bine, poate delegă alt for învecinat din dieceza sa, sau chiar și Consistoriul“.

Din alineatul acesta urmează evident, că protopopii, pe baza dreptului scris, nu sunt delegați *ad universalitatem causarum*; ori ce să se zică în contrarium despre uzul, bazat pe dreptul nescriș. — Despre *subdelegare* în admiterea, pertractarea și deciderea cauzelor matrimoniale vinculari, codicele provinciei noastre mitropolitane, nu are dispoziție *pozitivă și expresă*. Este însă dispoziție relativă la subdelegări în altă materie. Conc. II. prov. Tit. IV. §. 24. statoroște: „Cel ce va fi căpătat licență de a cunună *în toate cazurile*, acela o poate *subdelegă* pentru fiecare caz altui preot; însă cel ce va fi căpătat această licență pentru un singur caz, acela *nu are dreptul de a subdelegă, de cumva nu i-s'a dat expres acest drept*. — Dacă privim la spiritul alin. 2. §. 50. Tit. IV. Conc. II. prov.: „Despre aceste denumiri — e vorbă de instituirea Tribunalelor matrimoniale

¹⁾ Cauze bisericesti civile, va să zică: cauze de interes privat; cum ar fi de ex. un proces între preot și cantor pentru stolă.

din partea Episcopilor — să existe documente autentice, sau cel puțin acelea să se amintească în acte“, trebuie să susținem, că delegarea ori subdelegarea cuiva în cauzele matrimoniale vinculari, are să fie probată prin documente publice.

Pe baza celor expuse putem trage concluzia, că protopopii, delegați în cauze matrimoniale vinculari, *pe baza dreptului scris*, nu pot subdelega pe alții, de cumva nu li s'a dat expres acest drept. Se ivește întrebarea: Ce trebuie ținut, când delegațiunea unui protopop — în cauzele matrimoniale vinculari — ar fi dată pentru toate cazurile, adecă ar fi delegat ad universalitatem causarum; poate el subdelega pe altul afară de districtul său protopopes, ori încă mai mult, afară de dieceza sa, adecă afară de dieceza căreia aparține cel delegat ad universalitatem causarum? Răspundem: nu poate, pentru că nici unui protopop, în nici un fel de cauză, afară de cazul, că cineva ar avea mandat expres dela Episcop, nu i-se dă jurisdicție delegată preste supușii altui district protopopes, și cu atât mai puțin preste supușii altei dieceze. Nici Episcopul care este judecător ordinar al cauzelor matrimoniale vinculari în dieceza sa, nu poate da jurisdicțiune supușilor altei dieceze.

Pe temeiul acestora Tribunalul matrimonial de II-a instanță, sub iurisdicțiunea căruia a trecut prin apelațiune cauza prezentă, și care este dator din oficiu, să examineze cu exactitate lucrările Tribunalului de I-a instanță, și să declare, tot din oficiu, de fără valoare sentința adusă de forul de I-a instanță cu defecte esențiali (§§. 75. 80. Tit. IV. Conc. II. prov.), *a constatat, că constituirea comisariului investigator în cazul de față*, fiind diametral opusă canoanelor de procedură matrimonială vinculară, în vigoare în provincia metropolitană gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, *este invalidă*.

Defectul acesta esențial a fost sanăt din partea Tribunalului matrimonial de a II-a instanță astfel:

S'a îndreptat cătră *Ordinariatul* său cu rugarea, să fie recercat Ordinariatul *acelei dieceze, pe teritoriul căreia se află Inctul*, să constituie comisar investigator pentru ascultarea validă a Inctului; la care rugare, respective recercare, s'a alăturat — cum eră firesc — întreg rotulul actelor procesuale a cauzei prezente.

Temeiul acestei sanări este următoriu: Procedura, în cauze bisericești civili (Conc. II. prov. Tit. V. §. 33.), prescrie acestea:

„Dacă însă martorii vor fi din altă dieceză, va fi recercat Ordinariatul aceleia, să dispună examinarea acelor după utripunctele, ce se vor alătură“. În proces însă este lucru știut, că litiganții sunt parte esențială: proces fără litiganți nu poate fi. Martorii, vorbind despre proces în general, sunt numai parte accesorie sau laterală. Este parte esențială *probarea cauzei*, care poate să se întâmple și prin alte mijloace, nu numai prin martori. Deci §. 33. citat, trebuie să se aplice negreșit la părțile *esențiale* din proces, după ce trebuie să se aplice chiar și la părțile accesorii. De altfel este principiu general de drept public, că nici un superior, ori societate, nu poate tracta direct nici un lucru cu supușii altui superior, ori altei societăți, decât prin superiorul lor competent, respective societatea superioară acelor supuși. — Constituirea validă, respective ascultarea validă a Inctului din punctul acesta, s'a și efectuit.

2. A doua greșeală esențială, comisă la ascultarea Inctului (se înțelege, când fu ascultat de comisar invalid constituit), fu aceasta: *Ascultarea Inctului fu invalidă*, pentru că *n'a fost de față defensorul matrimonial*. Dispoziția dreptului, procedural matrimonial, *specială* pentru provincia metropolitană gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, este clară: „De câteori se vor pertracta cauze vinculari, *defensorul Tribunalului matrimonial are să fie de față în sesiuni*. El are să fie chemat la ascultarea părților, la examinarea martorilor, și în general la toate pertractările judecătorești. *Ori ce act judecătoresc, la care nu va fi fost de față* sau el însuși, sau în absența dânsului, substitutul lui, *se va considera de invalid și fără de putere*“ (Conc. II. prov. Tit. IV. §. 52).

3. Al treilea defect esențial fu, *că nu s'au luat dela Inctele 24 epistole, proba principală sau peremptorie*. Se socotesc de probă principală, pentru că Inctul afirmă, că cuprind lucruri diametral opuse afirmarilor Actorei. Datorința comisariului investigator a fost, nu numai să le primească, fără chiar să le *pretindă* dela Inct, căci nu știa, că aieva așa le e cuprinsul, cum afirmă Inctul, ori altcum. Scăderea aceasta a 3-a s'a comis tot atunci, când a procedat în cauză, comisarul invalid constituit. — Când fu sanată scăderea de sub 1, când adecă Inctul fu ascultat de comisarul investigator constituit valide, au fost sanate și scăderile de sub 2 și 3, adecă defensorul legăturii matrimoniale a fost de față la ascultarea

Inctului și s'au luat dela el epistolele cele 24, respective 23, căci una este dată avocatului Inctului, ca să facă uz de ea în procesul de despărțire la auctoritatea civilă. Inctul promite însă, că o va alătură la acte, îndată ce o va primi.

*

Tribunalul matrimonial de II-a instanță pe baza acestor trei scăderi esențiali, ce s'au verificat înainte de aducerea sentinței în meritul cauzei, de forul matrimonial delegat de I-a instanță, din protopopiatul X, *a nimicit sentința* adusă de forul I. al districtului protopopesc din X; și a dispus, că forul de I-a instanță din X, să pertracteze cauza din nou, să aducă sentință nouă, ținând cont de proba principală, adică de cele 23 de epistole, acludate de Inct la protocolul luat valide cu el; însă toate acestea să le facă pe spesele proprii, litiganții să nu fie îngreunați cu spese nouă.

Dispozițiile Tribunalului matrimonial au temeiul următor:

a) A nimicit sentința forului I. pe baza §. 78. Tit. IV. Conc. II. prov.: „Sentința adusă în cauzele vincare matrimoniale va fi nulă... dacă se va fi omis cu totul o parte esențială în pertractarea judecătorească, sau se va fi desbătut cauza în absența defensorului matrimonial“; §. 82. (Tit. și Conc. citat): „Procesul declarat de nul are să se repețească înaintea aceluiași for“.

b) A scutit pe litiganți de spese nouă la pertractarea și deciderea din nou a cauzei din chestiune, pe baza §. 54. Tit. V. Conc. II. prov.: „Dacă din expunerea cauzei ar eși la lumină, că în actul de investigațiune sunt multe defecte esențiali, atunci înainte de a se decide cauza în merit, se va dispune suplinirea acelor defecte și *dacă defectele acelea vor fi provenit din neglijința comisarului, în acel caz se vor suplini pe spesele lui*“.

Având în vedere sfințenia sacramentului căsătoriei, și justiția, ce trebuie să se împartă litiganților, Tribunalul matrimonial de a II-a instanță, nici nu a putut decide altcum.

DR. IOAN SÂMPĂLEANU.

Nemurirea sufletului. ¹⁾

— Disertație filozofică. —

(I).

»E săpat adânc în sufletul nostru adevărul nemuririi. Chiar în oamenii mai buni și mai înțelepți, se arată mai luminos; de ei se leagă mai strâns«.
(Cicero, Tusculane).

Nu există în toată lumea chestie mai arzătoare, mai importantă, decât chestia sulevată în titlul acestei disertații. Oamenii cei mai mari a lumii s'au ocupat de ea și au cercat s'o stabilească definitiv, s'o fixeză pentru toate timpurile. Ea a frământat creerii unui Cicero, Seneca, Plutarh, a unui Socrate, Plato Aristotele, Sofocle și altor bărbați geniali ai Grecilor și Romanilor. A frământat putem zice mintea tuturor popoarelor, din toate timpurile și locurile, deci merită toată luarea noastră aminte. — Într'adevăr! Nimic nu e mai aproape de noi, decât *noi înșine!* Dacă avem interes față de lume, de cei ce ne încunjură, de amici, rudenii, — cu atât mai vârtos trebuie să avem față de noi înșine. Caritas bene ordinata incipit a semetipso. Iubirea cumpănită începe dela eul nostru, dela persoana noastră. Deci ne vom ocupa și va trebui să ne ocupăm, înainte de toate de noi, originea noastră, *sfârșitul nostru, firea noastră.* „Γνώθι σεαυτόν“, Cunoaște-te pre tine însuși ca să nu fii chiar tu înaintea ochilor tăi, o enigmă perpetuă — iată principiul, dela soluția căruia depinde întregul curs normal al acestei vieți.

Ce sum eu? Ce mă așteaptă după moarte? Tot atâtea întrebări cardinale, cari normează conduita vieții noastre, cum zicea Pascal.

Sum eu materie destinată putreziunii, sau este în mine și ceva substanță spirițială? Se sfârșește cu viața aceasta totul, mă așteaptă Nirvana, sau moartea nu e decât o trecere la altă viață fericită sau nefericită? Răspunsul la acestea întrebări, pozitiv sau negativ, va da altă și altă direcție faptelor mele, le va croi altă și altă alvie.

¹⁾ Pregătită ca conferință pentru serbările iubilare din Blaj din încredințarea despărțământului. Din lipsă de timp nu s'a rostit.

După cum vom accepta o soluție sau alta, ne vom confundă sau în materie, preocupați numai de plăceri materiale egoistice, sau ne vom ridică peste ele, ne vom avântă spre sfere mai ideale, îmbrățișând virtuțile, știind, că menirea omului trece peste marginile înguste ale lumii văzute.

Lumea nici când n'a putut trăi fără idealuri! Fără idei puternice, cari să scormonească adânc în sufletul omenesc și să-l îmbărbăteze la luptă. Iar un cuget mai măreț decât acesta, că sufletul, partea mai nobilă din om, e nemuritor, nu poate să existe. Gândul acesta sublim, mă face aprig la luptă; îmi dă curaj să lucră pentru tot ce e bun și frumos. Mă îndeamnă să-mi fac datorința față de semenii mei, față de neam, știind că după moarte voi avea răsplată. Știind, că dușmanii, cari mă pândesc la toate răspântiile, nu mă pot dobori nici când, chiar și dacă mi-ar luă vieța pământească. De aceea zicea filozoful francez Bayle: „Dacă negi adevărul nemuririi sufletului, nimicești mobilul cel mai puternic al virtuților. (P. Anselm Riker, O. S. B. Immortalitas. p. 11, Wien. 1871).

În celea următoare voi cercă să dovedesc cu argumente scoasă din mintea sănătoasă, că adevărul nemuririi a avea e săpat adânc în spiritul nostru.

*

Când rostesc propoziția: „sufletul e nemuritor,“ nu înțeleg numai, că sufletul *nu tinde* spre nimicire. Nici o ființă din univers nu tinde spre nimicire. Toate, câte sunt, țin să-și păstreze eul lor, fug instinctive de moarte. Când zic, că sufletul e nemuritor, vreau să zic, că sufletul de-oparte *nu poate fi schimbat în altă substanță*, ca bunăoară alimentele în sânge, iar de altă parte, că *despărțirea lui de trup*, n'are pentru el nici o *consecință tragică*. Cu alte cuvinte, sufletul nu e supus nimicirei nici direct, nici indirect, neque per se, neque per accidens, cum ar zice școala aristotelică. Acesta e înțelesul ce-l dăm conceptului nemurire. Și e bine să fim în clar cu noțiunile încă dela început. Clara pacta, boni amici!

Ca să ajung la țintă, voi porni din adevărul, că lucrările noastre sufletești prezintă note diametral opuse condițiilor materiale, însușirilor materiei.

Sufletul nu poate fi material, dependent întru toate de organele trupului, cum sunt simțurile. Lucrările facultăților sensitive, și lucrările facultăților sufletești — intelectul și voința —

se deosebesc cer și pământ. Acestea din urmă rup zăgazarile strâmte ale materiei și plutesc peste spațiu și timp. Dacă așadară sunt în noi lucrări, cari se ridică peste materie, urmarea firească e, că și substanța din care emanează, — fiecare doară lucrează conform firei sale — nu-i materie și că prin urmare cu nimicirea trupului, materiei, ea nu se nimicește, nu poate să se nimicească. Pentru materialistii, cari neagă orice altă cauză înafară și peste materie, neagă existența lui Dumnezeu, argumentul va fi zdrobitor și invincibil.

Să privim lucrul mai de-aproape.

1. Tot ce există în lumea asta, există ca ceva concret, cu note individuale, strâns în cadrele înguste ale spațiului și timpului. Preumbându-ne prin codrii răcoroși, vedem mii și-mii de brazi și stejari. Fiecare însă își are locul său separat pe coasta muntelui; își are vieța sa, rădăcinile, trunchiul, frunzișul său. Chiar și frunzele se deosebesc de-olaltă prin culoarea lor, figura, numărul și poziția arterelor, locul special ce ocupă pe acest arbore, în această pădure, în această zi, când mă uit la ele. Aceasta e însușirea oricărui lucru material, din lumea reală, din univers. Simțul văzului îmi prezintă deci numai lucruri concrete, indivizi cu note particulari, pe cari nu le aflăm airea: lucruri mărginite în timp și spațiu.

Și totuși mintea abstrage dela notele particulare, individuale. Formează noțiunile: trunchiu, rădăcină, frunză, stejar, brad. În natură nu există decât aceasta frunză concretă, acest stejar, acest brad, individul. Lucrarea intelectuală însă formează noțiunea mai generală a speciei: brad, stejar, sau a genului: arbore. Asta se chiamă abstracție fizică, care păstrează încă calitățile fizice ale lucrului.

Avem însă și abstracție matematică și metafizică. Cunosc nu numai acest trunchi, făcut din cutare materie albă, sau galbenă, hârtie sau lemn, cu laturi de mărimea cutare, ci cuprind cu mintea și numai noțiunea triunghiului ca atare, care abstrage dela orice noțiune individuală; dela culoare determinată, mărime determinată șcl. Noțiunea abstractă a triunghiului cuprinde numai aceste elemente: 3 unghiuri și 3 laturi. Atât! nimic mai mult. Asta este abstracțiune matematică.

Prin o sforțare ulterioară mintea ajunge și mai departe. Formează noțiuni metafizice. Desbracă adecă obiectele, pe cari i-le oferă natura prin simțuri, de calitățile lor individuale;

abstrage dela schimbările, cărora sunt supuse în natură; abstrage dela forma, figura, cantitatea lor — note, prin cari obiectele se înșirue în rândul cutăror indivizi și formează bună oară noțiunea „substanță”. Acesta este dintre primele obiecte, primele noțiuni, ce le întâmpină omul în atingere cu lumea reală. Avem: abstracție metafizică. (Mercier, Psihologie, II. 1907, p. 22). Vă întreb: Nu întrec toate lucrările acestea puterea materiei? Nu trec peste cadrele ei?

Dar mintea înaintează și mai tare! Înțelege și lucruri imateriale. Are noțiunea virtuții, a vișului, a datorinții, a dreptului, a bunătății, a dreptății, cari nici nu-s perceptibile prin simțuri, nu-s în lumea reală! Mai mult! Înțelege și lucruri posibile numai, făcând diferite combinațiuni. Înțelege mai departe principii universale: principiul identității, al cauzalității, al contradicțiunii. Pricepe negațiuni și privațiuni, deci lucruri neexistente. Nu e destul! Ea combină noțiunile și formează judecăți, combină judecățile și trage concluzii. Judecată însă nu poți face, decât dacă pricepi, că două noțiuni sunt identice sau viceversa. Concluzii nu poți face, decât dacă cunoști relația între mai multe propoziții. Identitate! Deosebire! Relațiune! Iată tot lucruri, pe cari nu le vei afla în lumea corpurilor și astfel nici nu pot intra în suflet pe calea simțurilor, a organismului omenesc. Iată dară, că există în noi o facultate, care e mai pe sus de lumea concretă, materială; mai pe sus de simțuri, cari prezintă numai lucruri și icoane concrete. Facultate supraorganică, nematerială, sau cum îi zicem noi, spirituală. Deci și substratul acestei facultăți, a cărei lucrare plutește peste timp și spațiu, repet și substratul acestei facultăți, încă va fi spiritual. Altcum n'ar fi proporție între efect și cauză. Așadară sufletul — așa îi zicem noi izvorului acelei activități — este spiritual adecă nematerial.

Ar putea obiecționa cineva, că doară și animalele au minte, au rațiune. Lucrurile admirabile săvârșite de albine, paiangeni, furnici, păsări, cu atâta artă, cât chiar și omul este neputincios în fața lor, nu dovedește oare minte ageră? Și totuși nime n'a cutezat să zică, că au suflet imaterial.

Deocamdată socot că e destul să citez cuvintele lui Bossuet: „Nu trebuie să ne minunăm oare, că acestea animale, cărora se atribue atâta viclenie, n'au inventat încă nimica, nici o armă cu care să se apere, nici un signal să se adune, și apere contra omului, care le pregătește atâtea curse? Dacă

cugetă și judecă, de ce n'au convenit oare asupra vre-unui semn cât de mic și neînsemnat? Surzii și mușii ajung la invenția, să vorbească la olaltă prin semnele degetelor. Cei mai proști dintre oameni o fac aceasta! Și când vedem, că animalele sunt neapte spre așa ceva, ghicim, cât de mult stau încă sub ultimul grad al stupidității, și că dovedește a nu fi în clar cu rațiunea, cel ce vrea să le atribue și numai cea mai mică schinteie de rațiune. (Bossuet, De la connaissance de Dieu et de soi-même. Cap. V. §. 7.) De fapt, nu află în lucrările animalelor nici o variație, nici un progres; nu află limbă, idei religioase și morale, din cari ai putea deduce cât de cât la oarecare inteligență.

2. Al doilea argument pentru dovedirea immaterialității sufletului, ni-l dă S. Thoma (Summa Theologica, 1-a q. 75. a. 2.): „Mintea noastră poate cunoaște natura tuturor corpurilor. Însă cel ce poate cunoaște ceva, nu-i iertat să aibă nimic din el în firea sa: căci ceea ce ar cuprinde în firea sa, ar împedea cunoașterea lui. Dacă așadară intelectul ar avea firea și însușirile unui corp oarecare, n'ar putea cunoaște toate corpurile. Prin urmare intelectul nu poate fi corp, ceva material“.

Acestea au lipsă de nițică explicare. Corpurile din lumea fizică n'au câte două naturi, și nu pot avea. Și dacă prin vre-o acțiune externă introduci în corp, în subiectul material, nouă formă, și noue calități, forma precedentă va încetă nesmintit. Astfel, văzul primește forma, figura și culoarea tuturor corpurilor și le reoglindează, numai prin faptul, că e lipsit de forma, figura și culoarea tuturor. Dacă pupila ochiului ar avea bunăoară înăscută culoarea galbenă, n'ar fi în stare să vadă celelalte colori. Deci facultatea sensibilă și intelectuală, cari intră în legătură cu toate ființele din univers, trebuie să fie immateriale. Caz analog cu ceara. Ea primește forma sigilului, dar nu e influențată de aurul, argintul, arama sigilului.

Dar e deosebire între immaterialitatea simțurilor și a intelectului. Immaterialitatea aceluia este relativă, pe când a acestuia este în înțelesul strict al cuvântului. Simțurile cunosc de fapt numai anumite obiecte, văzul: colorile, auzul: sunetele, etc., deci eschid din firea lor numai anumite corpuri; pe când mintea cunoaște toate obiectele sensibile, toate corpurile, deci eschide firea tuturor. Va se zică intelectul e immaterial, eschi-

zând însași firea corporală ca atare. (S. Thoma, opusc. XV. de unitate intellectus).

3. Minte omului reflectează. Reflectează nu numai asupra obiectelor abstracte, asupra cunoștințelor sale, ci chiar și asupra abstracțiunii ca atare. Mai mult, reflectează chiar și asupra reflexiunii sale, studiindu-i natura, însușirile. De câte ori doară *nu ne dăm seamă*, că medităm, că reflectăm, și căutăm să vedem că oare gândurile noastre apucat-au pe cale bună, sau nu. E știut însă, că ceea-ce e material, nu poate să reflecteze. Massa întreagă, nu poate să se întoarcă, să se răsucească asupra aceleiași masse întregi, ci cel mult o parte din ea, asupra altei părți a aceleiași. Orice activitate materială doară pornește dela un corp la altul, sau cel puțin dela o parte a corpului, la altă parte a lui. Când reflectăm însă, mintea reflectează ea asupra sa însași, se pricepe pe sine, își pricepe *insași cugetarea sa toată*. (Summa theologica, I. q. 14. a. 2. ad. 2-um). Conchidem deci iarăși, că sufletul, subiectul intelectului, este cu totul deosebit de materie, immaterial; din această împrejurare — vom vedea nițel mai la vale, — urmează cu consecință logică, că e și nemuritor.

4. Simțurile noastre, când sunt iritate din cale afară, nu mai sunt în stare să perceapă impresiuni mai puțin intensive. Un tunet puternic ne asurzeste pe un moment. Lumina fulgerului sau raza soarelui, ce lovește direct ochiul, împedecă vederea pe un timp mai scurt sau mai lung; o durere mare ne tâmpește ș. a. m. d. Cu un cuvânt, simțurile se desechilibrează sub acțiunea unui agent extern puternic. Dovadă că sunt materiale, dependente întru toate de organele trupului. Din contră mintea, cu cât va contempla adevăruri mai sublime, mai înalte, cu atât va fi mai aptă pentru cunoașterea altor adevăruri. Prin ele se ascute numai intelectul, și o pace și mulțumire sufletească deosebită ne copleșește. (Aristotele de anima, cartea III. cap IV.). Minte așadară în esența ei nu e condiționată de organele trupului: e immaterială. Deci și sufletul, cum am zis de atâtea ori. Că ni-se obosește capul, când cugetăm prea mult, nu dovedește nimic. Se obosește numai fantezia, care însoțește toate lucrările intelectuale și fantezia e condiționată de creeri.

Dr. ALEXANDRU NICOLESCU.

Edificiile publice ale bisericii.

Suntem foarte recunoscători revistei „Cultura Creștină“, pentru că a pus în discuție o chestie de însemnătatea edificiilor bisericesti. Adevărul principiilor desfășurate în articolul din chestie, cum și aplicarea lor potrivită stărilor noastre sunt incontestabile. Și dacă totuși cerc să spun și eu câteva vorbe în această materie — o fac pentru însemnătatea practică a chestiei ridicate, și pentru ca să mai adaug câteva momente, luate direct din viața pastorală.

Edificiile bisericesti, luate în înțelesul mai larg al cuvântului, se pot clasa foarte bine în aceste categorii: A) edificiile bisericilor, B) locuințele parohiale și C) școlile și locuințele dascălilor. La toate edificiile aceste se găsesc neajunsuri, și mijloacele propuse în această revistă pentru delăturarea lor, se potrivesc în mare parte la toate.

A) Ce privește *bisericile* noastre, are tot dreptul dl Dr. Sâmpăleanu, când zice: „bisericile noastre sunt pe loc nepotrivit, fără cinctură, slabe, de lemn, de grădele, prea mici după numărul sufletelor, coperite rău și rău padimentate, cu pictură ștersă, rău pictate, rău ajustate înlăuntru“.

Poporul nostru în genere e piu, aplicat spre ajutoare caritative, bun la inimă, și gata de sacrificii pentru înaintarea cultului divin. Iar dacă e așa, pentru ce sunt bisericile noastre în stare atât de mizeră?

Cauzele, după modesta mea părere, sunt cam acestea:

a) Lipsa de zel și dragoste a preoților față de frumuseța casei Domnului. Un adevărat preot trebuie să considere frumuseța casei Domnului de cea mai înaltă datorință; pentru el biserica e lăcașul cel mai scump, trebuie să-și țină deci de cea mai strânsă datorință înfrumusețarea aceleia.

Suntem săraci, greutăți avem foarte mari și nu e cu putință în tot locul a dură edificii corăspunzătoare epocii, dar o ajustare internă corăspunzătoare se poate ori unde. Sunt însă preoți cari cuprinși de gânduri materiale nici nu observă, că odăjdiile sunt sfârticate ori învechite și mângite, că cădelnița și sfeșnicile aparțin anticităților, și că potirul își însuflă spaimă. Urmarea este, că un atare preot nu dă nici un îndemn poporului, nu-i ține nici o cuvântare despre mărirea casei Domnului, și despre datorința credincioșilor de a se îngrijii de aceea.

Așa apoi e sigur, că nu se va ajunge nicicând la o ajustare corespunzătoare.

b) O a doua cauză este neinteresarea credincioșilor față de starea bisericii. Și această neinteresare e în cea mai strânsă legătură cu cele spuse sub a), e o urmare firească a acelor. Căci, unde preotul arată interes față de podoaba căsii Domnului, nici poporul nu rămâne nepăsător, dar unde ani și zeci de ani nu se cumpără nimic pe seama bisericii, unde o singură predică nu îndeamnă poporul la atari jertfe — nu e mirare dacă acela nu are simț pentru trumuseța lăcașului dumnezeiesc. Intre atari împrejurări apoi, unui nou preot îi trebuie ani întregi până poate învinge opoziția ce i-o fac chiar cei mai cu stare, și până poate trezi întrânșii ceva interes.

Acestor două cauze s'ar mai putea adăuga c) lipsa de pietate adevărată și conștie, pentru care vina în mare parte o avem tot noi preoții.

Aceste cauze lămuresc și justifică pe deplin starea mizeră, pe alocurea chiar de plâns, a bisericii, cincturei, și plane a picturii. Adevărat, că bisericile noastre sunt ridicate tot cam pela margine de sat, unde îngrăditura trebuie făcută de toate părțile, dar dacă n'ar lipsi dragostea cuvenită, acolo unde sărăcia nu îngăduie o cinctură costisitoare, un gard viu ar putea foarte bine să-i țină locul. Pictura veche e cam ștearsă ce-i drept, dar parecă totuși e cu mult mai prețioasă, ca anume picturi mai nouă, lucrate de câți-toți pictori — măzgălituri, între cari mulți jidani, cari nu se sflesc să ne zugrăviască sfinții cu *bărbi vinete...*

B) În privința caselor parohiale stăm parecă neasemănat mai bine. Nu se poate nega adecă, că în multe locuri avem locuințe preoțești, nu luxoase ce-i drept, dar corespunzătoare. Neajunsuri se găsesc însă și pe acest teren, de unde mai ușor se vor elimina prin cercarea și schimbarea cauzelor, cari le produc. Și eată cari sunt, după modesta mea părere, cauzele pentru cari nu se găsește, în multe locuri, locuință corăspunzătoare pentru preot.

a) În multe locuri aceste neajunsuri sunt a se pune aproape exclusiv în sarcina nepăsării poporului față de preoți. Poporul nostru nu cunoaște deajuns folosul și importanța preoțimei. Din acest motiv, de mulțori, când acela pretinde ce i-se cuvine după serviținl său, murmură. Nu înțelege îndreptățirea preotului, de-a avea venite corăspunzătoare demnității și pregătirii sale

științifice, și cu atât mai puțin locuințe potrivite, pentru a nu i-se periclita sănătatea, și a se putea ocupa cu studiul, atât de necesar ori și cărui preot. Din cauza aceasta, orice ruini le consideră acomodate pentru preot.

b) Ca o a doua cauză, se poate pune prea puțină considerare a preoțimii din partea of. protopopesc. La noi concursurile parohiali le compun protopopii în înțelegere cu poporul. Poporul ca să scape de spese, iar protopopii ca să devină plăcuți poporului, cu ocazia concurselor, în escrierile de concurs, descriu mai bună starea locuințelor, de cum e în realitate; toate locuințele în stare ruinată, trec sub numirea de „în stare de mijloc“. Iar poporul, până se introduce preotul, îi promite îndreptarea răului, dar îndată ce s'a așezat nu-l mai cunoaște.

c) Ca o cauză a răului se mai poate aminti și lăsarea acestei afaceri în grija preoțimei. Dl Dr. Sâmpăleanu are toată dreptatea, când statorește principiul de drept: „E principiu, ce nu se poate nega, că superioritatea, fi eclesiastică, fie civilă, poate pretinde pe dreptul dela supușii săi toate acele lucruri, ce sunt necesare spre obținerea deplină a scopului societății“, și când, pe baza acestui principiu susține, că autoritățile mai înalte precum pot pretinde, că preotul să fie conștient în împlinirea afacerilor preoțești, așa pot pretinde și ca poporul să se îngrijească, ca preotul să aibă locuință acomodată serviciului, ce se pretinde dela dânsul.

La noi ridicarea de locuințe preoțești a fost lăsată în grija preoților. Când preotul s'a adresat autorităților mai înalte pentru sprijin, i-s'a răspuns: facă-și dacă-i trebuie, și când s'a plâns poporului, a primit același răspuns. Urmarea a fost, că unii și-au făcut case proprii, lăsând ceea ce a avut parohia, să se ruineze total, pentruca la o schimbare de preot acesta să fie primit ca în pustiu Saharei, iar alții au trăit și trăiesc ca vai de ei.

C) Trec acum la edificiile școlare. Și înainte de toate constat, că aproape nici un popor din patrie, nu poartă sarcini atât de grele pentru biserică și școală, ca tocmai poporul nostru. Alte popoară mai au fonduri, ori sunt ajutate de marii lor proprietari, iar în lipsa acestora închină școlile statului. La noi numai cu multă bunăvoință se poate zice, că am avea ceva fonduri, ori alte ajutoare, așa că fiindcă totuși vrem să

ne știm școlile sub paza bisericii — nu-i mirare, dacă credincioșii se plâng împotriva sarcinilor grele.

Iată și motivele, pentru cari poporul nostru, cele mai grele i-se par sarcinile școlilor:

a) La multe școli progresul așa-i de mic, încât banii cheltuiți pentru școală și învățător cu dreptul pot să-i considere ca bani aruncați în vânt.

b) O a doua cauză e, că neajunsurile școlare veniau și vin pe neașteptate. În multe locuri edificiile școlare erau și sunt în stare cu mult mai bună ca biserica și locuințele preoțești, și totuși fiindcă nu mai corespund noilor legi școlare, se impune schimbarea lor. Vina pentru aceste schimbări poporul nepriceput foarte ușor o pune în sarcina preotului, ales dacă acesta are și vre-un inamic în sat, care îi poate ruina toată auctoritatea.

c) Un alt motiv este, că împotriva edificării unei nouă școli se fac cele mai mari agități; dela primar până la crișmar toți slujbașii satului cearcă să abată poporul dela școala confesională, crezând că prin aceasta aduc serviții statului.

Cam aceste sunt cauzele neajunsurilor, cari se găsesc în jurul edificiilor publice ale bisericii.

Să vedem acum *remediile*.

În ce privește bisericile și cinctura cimiteriilor, e sigur, că o îmbunătățire nu va avea loc, până când preoțimea nu va avea zelul și dragostea cuvenită către podoaba casei Domnului. Aceleași sentimente trebuie apoi deșteptate și în popor, nu numai prin preot, ci și prin protopopi, ori și mai corect: prin misiuni sacre, a căror roade nu ar lipsi nici de pe acest teren.

Deșteptarea simțului de reverință față de locurile sfinte, și de pietate față de mormintele strămoșilor și părinților, arătarea păcatului înfricoșat, care îl comite cel ce necinstește mormintele, furând părți din cinctura bisericii și a cimiterului — cam aceste, cred, că ar fi remediile potrivite.

Ce privește pictura, află că e de lipsă aplicarea următoarelor mijloace. Zugrăvirile trebuie să se pună sub controla autorităților mai înalte bisericesti, cari să le incredințeze singur oamenilor cu pregătire specială. Pentru înfrumșetarea bisericilor avem atelierul dela Blaj, în care ar trebui să fie și icoane; iar ca cumpărării de odăjdii dela neguțătorii Gherlei, să i-se pună capăt, atelierul Blajului încă să introducă vânzarea prin sate,

pentru că țăranul numai atunci dă banul, dacă vede obiectul pentru care îl dă.

În privința neajunsurilor locuințelor preoțești, recomand următoarele remedii: a) Autoritățile mai înalte să deie credincioșilor a înțelege, că și ei, și preoții, stau sub controla și paza aceleia; ele se îngrijesc de aceea ca poporul să aibă preoți cât se poate mai calificați și mai devotați, dar în schimb pretind ca preoțimei să i-se deie cinstea cuvenită, mijloacele de subsistență și locuințe potrivite. b) Oficialii protopopești, în scrierile de concurs, să fie cu considerare nu numai la popor, ci și la preoțime. Să nu silească a umplea comunele, până când comuna nu se îngrijește de edificii și cinctură corespunzătoare. Cu un cuvânt chestia edificiilor parohiali, să fie în mâna autorităților mai înalte, căci foarte mult strică armoniei, iubirei și buneii înțelegeri, ce trebuie să existe între preot și credincioși — împrejurarea, că preotul îndată ce se așază în parohie, e silit să înceapă vrbă cu credincioșii săi, pentru ridicarea de edificii, cinctură ș. a. Dacă există legi bisericești, cari regulează calificația preoțimei, de ce nu ar exista și un regulament pentru edificiile, ce sunt datoare comunele bisericești să le ridice pe seama preotului! Dacă există legi, cari regulează activitatea preoțimei, de ce nu ar exista și un regulament, în care s'ar prescrie câte chilii, de ce mărime și din ce material, sunt datoare comunele, să edifice pentru preot! Un astfel de regulament, ar împedecă inconvenientul, că unele comune fac numai batjocură: cu niște edificii slabe, rău acoperite, cari la câțiva ani le reparază, ori le înlocuiesc cu nouă cheltuieli, ori — mai des — chinuesc în ele preoții și familiile acelora. Dar, s'ar pune capăt și altui inconvenient, și anume abuzului unor preoți de a sili comune sărace, cari abia își pot susține școala, să le ridice locuințe cu câte 7—8 odăi, chilie de scădat ș. a.

Referitor la școală, observ, că școala singur pe preot îl are de sprijinitor; chiar și unii învățători, când e vorba să se ridice școală nouă, fac propagandă pentru școală de stat, și nimicirea celei confesionale, care i-a crescut, pentruca să se recomande ca viitori învățători de stat. Nu-i mirare deci, dacă cu ocazia edificării unei școale, preotul atâta e de vexat, cât într'un an îmbătrânește, ca altădată în zece.

Neajunsurile școlilor s'ar putea sană:

a) Prin o mai mare însuflețire pentru cauza școlilor, din partea oamenilor noștri laici mai cu stare; b) prin un mai mare

sprijin moral al preotului și credincioșilor, din partea senatelor protopopești; c) prin adunări și conferințe, ținute credincioșilor, cari trebuie să edifice școala; și în urmă d) prin ajutoare și fonduri comunale și tractuale.

Aceste remedii, după modesta mea părere, vor fi ducătoare la scop, mai ales de vom avea și noi un inspector general de școli, care să facă cât mai multe vizite școlilor noastre.

Am spus aceste cuvinte din curată dragoste pentru cauzele noastre bisericești-școlare, cari în aceeaș vreme sunt și de cea mai mare importanță națională. Și voi fi foarte mulțumit, dacă prin ele voi fi contribuit cât de puțin, măcar la nașterea unei discuții pe aceasta temă, din care ar ieși cu vremea o adevărată îmbunătățire a edificiilor noastre bisericești.

AUREL FODOR.

CRONICĂ.

Purtarea poporului de rând la Blaj. În lungul lanț de momente înălțătoare de inimi, în complexul măreț de fapte neuitate, petrecute la serbările culturale din Blaj, fără îndoială poporul de rând ocupă loc de frunte, atât prin numărul impunător, în care a venit aici, cât și — mai ales — pentru *exemplara lui purtare*, ce-a avut pe durata întregă a serbărilor. Nu-i vorbă, preoții însuflețiți și dascăli cumințe vor fi instruat poporul, cum să se poarte, să nu-și îngreuneze inima cu mâncări și beție, iar bătrânii cinstiți ai atâtor zeci de sate vor fi spus mândrelor cete de tineri, să nu facă rușine neamului și satului lor. Dar purtarea exemplară, ordinea admirabilă, curajul și siguranța în mers, *bunăcuvința în vorbă înțeleaptă*, privirea vioaie și inteligentă a poporului și *curățenia hainelor frumos lucrate*, ce le purtă — n'au putut fi rezultatul unei instrucțiuni de o zi două, cu atât mai puțin un mehanism ori o sportură, ci urmarea unei serioase munci culturale de mai mulți ani. În întregă ființa poporului dela serbări s'au manifestat comorile prețioase morali și intelectuali, ce Dumnezeu le-a păzit ascunse, în atâtea veacuri vitrege, în cele mai adânci pături ale sufletului seu.

Eră 30 August, ziua ultimă a serbărilor, — seara, înainte de începerea producțiunii teatrale a renumiților artiști din România, când am auzit declarația făcută de dl protopretore al Blajului, căruia i-s'au făcut rapoarte amănunțite despre ordine, *că poporul s'a purtat bine și că om beat nici n'a văzut*. Acest atestat frumos de conduită a poporului, l-a dat și prima-

rul Blajului. Vorbind mai târziu cu Dsa, spunea, că la serbări, deși în întreg Blajul eră om lângă om, nu s'au întâmpnat nici furturi, nici certe, nici bătaii și nici beții.

Poporul, privind la frații lui mai mari, la conducătorii lui, i-a aclamat stăpânit fiind de o bucurie sfântă, isvorată din dragoste și însuflețire curată, și nu a aclamat într'o bucurie sălbatcă și destrăbălată, pricinuită de beură. A cântat poporul limpede și armonios, și nu turbure și răgușit iar la jocurile lui a strigat liniștit, ca să-și arete numai bogăția de poezie și spiritul viu de observație, ce-l are. Un popor necult, dur în moravuri, nu-i capabil de așa manifestații, nu-i în stare să se intereseze așa viu și să se bucure de lucruri artistice, economice industriale și științifice, în măsura cum s'a interesat poporul nostru în frumoasa și bogata expoziție, ce am avut.

Serbările culturale din Blaj au deșteptat și potențat în fiecare: mândria națională, bucuria, că face parte din acest popor disciplinat, cumpătat și plin de abnegație, pe care îl vezi și vrei să-l vezi așa cum l'a pictat în o splendidă icoană marele pictor Smigelschi, esplicând tabloul cu cuvintele: „In veșnică muncă roditoare, primenind mărirea străbună, prin vechea evlavie și gloria nouă, spre siguranța viitorului harnic“. (sr.)

*

Dascălii români din dreapta Mureșului, cei cari ascultă de Vlădica Ignatie Papp, s'au întrunit la 17 Septemvrie, în sala cea mare a Seminarului din Arad, ca să participe la a XXI. adunare generală a Reuniunii lor. Ca toate adunările de acest fel, și aceasta a fost o frumoasă manifestare a trăinicieii legăturilor, cari ne unesc în drumul către idealul cultural.

La acest praznic al dascălilor români au ținut să fie de față trupește, dar și cu îndemnul ce putea să-l dea: însuși înalt P. S. episcop al Aradului, însoțit de numeroși alți dignitari.

Profesorul Dr. Pipoș, un bun pedagog, a vorbit două ore întregi despre Dr. W. Rein, pedagogul de renume al universității din Jena. S'a ocupat de viața și studiile lui — a fost elevul lui Ziller și Herbart —, a trecut apoi la sistemul său pedagogic, mântuind conferința, desigur foarte bine aleasă, cu cele ce a crezut că trebuie să spună despre planul de învățământ și metoda profesorului Rein.

La a doua întrunire s'au ținut conferințe despre „disciplina școlară“ (Dim. Boariu), „telegrafia fără sârmă“ (Prof. Micula), „activitatea extra-școlară a învățătorului“ (I. Vancu) și despre „însămănătatea jocurilor de copii în raport cu educațiunea școlară“ (I. Caba), tot teme cari au trebuit să intereseze pe cei, cărora li-se vorbea. Mai însemnată ni-se pare însă conferința celei de-a treia întruniri, ținută de dl I. Bele despre „liga de temperanță între școlari“. Inrolarea băieților de școala în armata celor ce luptă împotriva alcoolului, este un lucru care merită toată atențiunea noastră, dacă bine înțeles nu e vorbă de în-

ființarea acestor ligi în legătură cu lojele „Bunilor Templieri“, despre cari cum spuneam într'un număr trecut, avem toate probele că sunt pe temeiul francmasoneriei internaționale. Dacă nu e așa salutăm cu bucurie gândul dlui Bele, dorind ca acela, cât mai curând, și pe o întindere cât mai mare, trup să se facă.
(ar.)

*

Reducerea serbătorilor în biserica latină. La 2 Iulie a. c. Papa Piu X. printr'un Motu Proprio („Supremi Disciplinae“), a dat o nouă dovadă despre interesul ce poartă, ca cap al bisericii lui Hristos, și față de binele material al credincioșilor săi. Prin acest decret, Sf. Părinte a redus adecă numărul serbătorilor, dispunând celebrarea unora dintre aceste în Duminecile, cari urmează imediat după ziua, de care eră legată cutare serbătoare.

În virtutea acestui Motu Proprio, începând cu ziua de 12 Iulie, când decretul a fost promulgat prin publicarea lui în foaia oficioasă a Sf. Scaun: „Acta Apostolicae Sedis“ — biserica latină pe viitor va avea numai următoarele zile de sărbătoare (în cari credincioșii sunt datori să asculte sf. liturghie și să se rețină dela lucruri servile): *toate Duminecile de peste an, Nașterea, Tâierea împrejur, Botezul și Înălțarea Domnului, Concepțiunea immaculată și Adormirea P. C. Vergure, Sânpetrul și ziua Tuturor Sfinților.* Dintre celelalte sărbători trei sunt transpuse, și anume: *Sân-Iosif* pe Dumineca ce urmează zilei de 19 Martie, *Sânzienele* pe Dumineca ce premerge Sânpetrului, și *praznicul sf. Euharistiei* (Festum Corporis) pe a doua Duminecă după Rusale, fixându-se pentru Vinerea acestei săptămâni sărbătoarea *l'rea sfintei Inimi alui Isus*, — iar celelalte sunt șterse. S'au șters deci următoarele: *Întimpinarea Dlui, Bunăvestirea, ziua doua de Paști și de Rusale, Sf. Măria mică, ziua doua și a treia de Crăciun și sărbătoarea hramului bisericii.*

Reforma Sf. Părinte este de cea mai mare importanță socială, și economică, întrucât poporul catolic, în anumite zile, când alții muncesc, nu va mai trebui să stea la o parte din marea luptă, care se dă pentru traiul de toate zilele. Insuși Papa Piu X. spune în decretul său, că motivul pentru care a venit cu această reformă este, că poporul credincios să nu fie scurtat în munca grea pentru câștigarea celor de lipsă vieții. Mai spune apoi, că la reducerea aceasta a sărbătorilor l-au îndemnat și număroasele cereri, întrate în acest senz, la sf. Scaun Apostolic. Cu toate acestea, decretul „Supremi Disciplinae“ a stârnit un anumit resens în cercurile bisericesti al câtorva națiuni, și de vreme ce în decret se dă voie episcopilor de-a cere schimbări, pe cari le cred potrivite cu obiceiurile țerii lor, se prea poate că Sf. Scaun al Romei, ascultând eventualele dorințe, se îngăduie pe seama celor cari le vor cere, unele abateri dela acest decret. Până atunci însă, are valoare decretul papal.

Pentru noi, acest Motu Proprio nu are valoare. Dar în vederea faptului, că sărbătorile noastre sunt binisor mai multe ca cele de până acum ale bisericii latine, și că motivele cari au îndemnat pe Sf. Părinte să reducă sărbătorile, se găsesc plus — minus și la noi, credem, că n'ar fi rău, dacă și cercurile noastre competente ar provoca o seamă de schimbări, în cununa praznicelor bisericii noastre orientale. (ar.)

*

Cazul Iatho. Iatho era pastor al unei biserici protestante din Köln. De mai multă vreme, predicile sale au dat de gândit autorităților bisericești protestante. Învățăturile lui au ajuns să smintească chiar și o parte mare dintre credincioșii săi. Ori cât de raționaliști în credințele lor religioase, ori cât de adepți ai principiului despre libera scrutare religioasă a fiecărui individ ce se mărturisește protestant, dela o vreme li-s'au părut că învățăturile lui Iatho prea se abat dela forma mărturisirei credinții creștine din biserica evanghelică. În locul învățăturii despre mântuirea prin Isus Hristos, Iatho le vorbea despre o mântuire prin sine însuși a omului (Selbsterlösung), după ce Isus Hristos nu este decât un om și el! Și-a îngăduit Iatho să scoată chiar și simbolul apostolic din liturgia confirmării etc. Trăgând extremele consecințe din însuși principiul protestant despre libertatea individuală în înțelegerea religiei și a teologiei, predicarea lui Iatho a ajuns un conglomerat de doctrine ateiste și panteiste, în directă contradicție cu cele mai fundamentale învățături ale credinței creștine. Nu e vorbă, e și greu să știi la protestanți, cari sunt măcar cele mai fundamentale dogme ale bisericii lor. Diferitele simboale ale intemeietorilor și matadorilor protestantismului, de mult nu mai au nici o trecere, nici o recunoaștere, și putem zice că astăzi nu există *nici umbra unei armonii* între teologii protestanți, cu privire la conținutul credinții evanghelice, cu privire la extensiunea tesaurului de credință a bisericelor protestante. Azi fiecare teolog protestant mai de frunte își are sistemul său, își are credeul său aparte, și așa a socotit și Iatho prin predicarea sa, să impună parohienilor săi părerile *sale* religioase.

Ca un remediu în potriva lui Iatho și a multor soți ai săi, autoritățile mai înalte ale bisericii evanghelice din Germania au adus în vremea din urmă o lege, conform căreia asupra ortodoxiei pastorilor nu mai are să judece, de acum înainte, comunitatea fascinată poate de predicatorul din fruntea ei, ci judecata are să o rostească un jury special (Spruchkollegium). Jury-ul acesta are să se pronunțe cu da ori ba, dacă activitatea pastorală a cutărui „preot“ este, ori nu, compatibilă cu învățăturile sale și cu ținuta sa față cu simbolele de credință ale bisericii evanghelice.

Și Iatho a căzut „jertfă“ sentinței jury-ului, și a trebuit să meargă la penzie cu 6000 marce la an. — De aci, mare tărăboiu, în cercurile învățaților și teologilor protestanți. Iatho a ajuns celebru. În jurul lui s'a deschis o discuție aprigă. Unii,

acei cari mai stau pe o bază religioasă pozitivă, au aplaudat sentința jury-ului, mărturisind în potriva lui Iatho „divinitatea lui Isus Hristos, care pentru noi a pățimit și a murit și a înviat din morți“.

De altă parte, proteste preste proteste au urmat, iscălite de lamura științei protestante, în potriva sentinței „reacționare“.

Insuși profesorul Harnack din Berlin, de netăgăduit, cel mai învățat reprezentant al teologiei protestante, intrupătorul cel mai de autoritate al protestantismului modern, s'a pronunțat și el, deși cam în doi peri, în cauza lui Iatho, numind „insuportabilă“ teologia lui, pledând cu toate acestea, în potriva sentinței jury-ului. „Sărăcul“ pensionist Iatho s'a mai ales și cu o colectă în favorul său, numai de 100,000 marce!

Cine știe câtă vreme aceasta sentință va mai preocupă lumea protestantă! — Noi reținem din întreg cazul Iatho faptul, că înșiși protestanții încep să recunoască ca *necesară existența unui magisteriu superior*, în afacerile credinții, și că „scrutării libere“ trebuie să i-se pună anumite granițe. Azi-mâine, credem că vor ajunge și protestanții să oblige pe pastorii lor la facerea vre-unui jurământ „antimodernist“, și la o congregație a Indicelui. Căci așa, ca până acuma, nu mai merge. Procesului de distrugere a credinții, pornit în ultimele decenii, de teologii protestanți, va trebui să i-se pună, în vre-un chip, stavilă. Sufletul mulțimii protestante încă cere credință, cere respect măcar față de acele câteva învățături fundamentale, cari s'au mai păstrat încă, rămășița altor vremi, în sufletul său. (m.)

*

Congregația Mechithariștilor (Benedictini armeano-catolici) din Viena, în zilele de 8—10 a lunii curente a prăznuit jubileul de 100 ani al existenței sale și în aceeași vreme și jubileul preoției de 50 ani al abatelui său general, care este arhiepiscopul *Dr. Govrick*. Din acest prilej, dăm și noi câteva date din trecutul congregației jubilar. Ele trebuie să intereseze pe cetitorii noștri și numai din motivul, că ritul armean de care se țin Mechithariștii, încă face parte din riturile orientale, având multe asemănări cu ritul nostru.

Mechithar, întemeietorul congregației ce-i poartă numele, s'a născut la 1676 în Siras — în vechime Sebaste —, o cetate a Asiei minore. În botez s'a numit Manuk, iar numele Mechithar (mângâiere) l-a primit în 1601, când intrând în mănăstirea sfintei Cruci a orașului său natal, a fost hirotonit întru hypodiacon și diacon al bisericii orthodoxe. Tinerul cleric avea multă înclinare spre știință și spre perfecțiunea unei vieți curate, și stăpânit de aceste ideale a cercetat cele mai însemnate mănăstiri și pe cei mai învățați bărbați a neamului său, fără să găsească însă, ceea ce căută. Ba eră chiar prigonit. În această vreme un Iezuit misionar îi îndreaptă atențiunea asupra Apusului, și a bisericii sale, față de care a știut să-i însuflească toată

stima unui cleric, care cerca după ideale. Stima i-se prefăcù în convingere și în curând, la 1695, trecù la catolicism. Preot fù hirotonit la 17 Maiu 1696.

Insuflețitul preot aveà deja atunci gândul să întemeieze o societate religioasă, cu ajutorul căreia să readucă întreg neamul său la catolicism, întrând pentru acest scop în legături cu mulți preoți, și chiar episcopi armeni, cari favorizau religia catolică. Dar gândul nu i-s'a realizat și pe la anul 1700 îl găsim în Constantinopol, ca superiorul unei case mai mici de misiuni. Alungat de aici din partea schismaticilor, vine în apus și în orașul Moreei, Modon, care atunci aparțineà Veneției, la 1703 întemeiază o mânăstire în toată forma, care la 1705 s'a supus regulei sf. Benedict. De aici călugării, la 1715 au trebuit să se refugieze dinaintea Turcilor în Veneția, unde după doi ani li-s'a dat insula San-Lazzaro. Pe această insulă moare Mechithar la 27 Aprilie 1749. Sub urmașul său, abatele Melkonian, o parte dintre călugări, învățăceii nemijlociți alui Mechithar, se rup de cătră ceilalți și la 1773 întemeiază în Triest o nouă casă, care peste doi ani fu recunoscută din partea guvernului austriac, ca societate religioasă. Când, la 1803, Triestul cade în mâinile lui Napoleon, Mechithariștii de acolo trec la Viena, unde în 1810, la porunca împăratului Francisc, li-se dă un claustru părăsit al Capușinilor. În acesta la 1811 deschid o tipografie, în care s'au tipărit mai multe cărți românești, într'o vreme, când tipografiile de ale noastre n'aveam decât foarte puține. Biserica cea nouă s'a zidit în 1872.

De congregația Mechithariștilor, afară de casa mamă din Viena, se mai ține câte un convent din orașele Triest, Neoplanta, Constantinopol, Smyrna și Aidyn. În ultimele 4 locuri tot ei au și grija sufletelor. Membrii singuratici ai congregației se mai găsec în Gherla, Tysmienica (Galiția), în Trapezunt și Erzerum (Asia mică). În Constantinopol au un liceu, iar în Smyrna o școală mai înaltă. În timpurile noastre casa din Viena folosește mai ales prin răspândirea cărților bune, care se întâmplă prin o tovărășie anume creată, a cărei conducere este în mâinile ei. (ar.)

Cărți și reviste.

Dl. Ioan Roșiu a scos de curând și în broșură rezultatul cercetărilor sale istorico-filozofice, cari ieșeau mai dăunazi în »Unirea« sub titlul: »*Icoane din luptele Bisericii*«.

În acest »apel călduros pentru o pornire mai frățească, mai sinceră, mai creștinească, mai dumnezeiască și deci nobilă, între noi Români« — cum ne roagă autorul să-i privim cartea —, într'un amestec de fraze, dintre cari unele frumoase, iar al-

tele jignitoare — ni-se spun fără mult sistem și legătură logică, o seamă de lucruri interesante și adevărate despre »*Biserica lui Hristos în istoria universală*«, și despre »*Renaissance și Reformațiune*«, primate dintr'un punct de vedere superior, general. Acestea două capitole sunt celea mai reușite.

Mai puțin succes îmi par capitolele următoare: *Români ardeleni și Reformațiunea; Efectele Reformațiunii în Biserica rom. ardeleană, și Regenerarea Bisericii române ardelenene*, în cari autorul trece la amănunte, se ocupă de anumite persoane, de anumite fapte și lucruri speciale, cu un cuvânt părăsește »*pedestalul înalt al analizei superioare*« spre a se cobori în labirintul încurcat, nesigur al urmării minuțioase și migăloase a faptelor istorice în ordineă lor cronologică și în legătura lor causală. În capitolele acestea, cari cuprind mai bine de 200 de pagini, autorul nu ne dă nimic original afară doar de reflexiile și alusiile mai mult sau mai puțin spirituale și pline de greșeli, uneori de mari greșeli de date și fapte, prin cari leagă unul de altul citatele scoase din câteva cărți ale lui Bunea și din »*Instituțiile calvinești*« ale lui Grama.

Multă originalitate nu aflăm nici în *Cuvântul de încheiere* (pp. 425—58), în care se repețesc într'o formă, care ar putea fi mai *altcum*, cunoscutele păreri ale lui Bunea, privitoare la rostul ortodoxiei în vieța noastră publică, pe cari regretatul istoric le-a expus în operele sale: *Chestiuni din dreptul și istoria bis. rom, unite vol. II; Vechile episcopii* și în *Discursuri, autonomia bisericească, diverse*.

Cartea dl Roșu, a cărei venit e destinat pentru mausoleul Bunea, va aduce, cu toate acestea, sigur, bune foloase publicului nostru cetitor, atât preoților cât și laicilor, prin ideile sănătoase cari le cuprind și prin adevărurile cari le tractează. De aceea o recomandăm cu căldură. Ea se vinde cu 3 coroane la librăria seminarială din Blaj. (zp.)

*

Blajul. Sub acest titlu a apărut, în ajunul grandioaselor serbări culturale din August, o broșură prețioasă cu »*scurte notițe informative*«, cum scrie harnicul autor, profesorul Dr. Ioan Rațiu. Pe 88 pagini și în 12 capitole scurte și îndesate cuprind aceasta broșură: tot ce ar trebui și e bine să se știe din partea fiecărui cărturar român despre Blaj. Limba e românească, stilul plăcut, tiparul frumos, hârtia bună, iar prețul numai 80 fileri. Cuprinsul e următorul: I. Blajul; II. Blajul ca centru bisericesc; III. Ordul călugărilor baziliți; IV. Capitlul mitropolitan; V. Institute de învățământ: Seminarul teologic, Gimnaziul superior; Institutul pedagogic; Școala de fete; Școala pentru învățăceii de meserii și negustorie; Asilul model de copii; VI. Institute de creștere: Internatul de băieți; Internatul de fete; Internatul preparandial; VII. Tipografia; VIII. Colecțiuni și biblioteci: Arhiva mitropolitană; Galeria episcopilor și mitropoliților din

Blaj; Muzeul de istoria naturală; Bibliotece; IX. Foduri și fundațiuni; X. Societăți culturale și cooperative; Reuniuni umanitare și societăți de natură religioasă; XI. Bărbați mai însemnați eșiți din Blaj; XII. Un epilog.

Broșura, ce recomandăm cu căldură, se poate comanda dela autor și dela librăria din Blaj. (sr.)

*

Revista lunară pentru tinerimea școlilor medii a «Regnului Marian»: «Zászlónk», în Nr. de pe luna Septembrie, cu care intră în al 10-lea an — are în frunte un articol plin de căldură și vieață, din peana episcopului Prohászka. Acest Iorga al bisericii catolice maghiare, în articolul său intitulat: «A szellem tüz-tengerében» (În marea de foc a spiritului), adresează tinerimei câteva povește adevărat părintești, cari în forma atrăgătoare cum sunt spuse, vor contribui desigur foarte mult la crearea de suflete cinstite și curate, pe cari episcopul-autor le vrea scăldate și curățite în »marea de foc« al idealismului creștin. „Iată — așa încheie Prohászka îndemnurile sale, luate din considerarea naturii — natura ne învață să trăim bine, ne inspiră cu frumusețile sale, și ne acopere cu puterea-i de vindecare! Harul lui Dumnezeu încă izvorăște din adâncimile neînțelese ale sufletului nostru! Suntem mai tari ca moartea, căci ea e numai nimicire și schelet; suntem mai puternici ca diavolul, căci acela nu-i decât o moimă tristă, dar cei drept turbată alui Dumnezeu: noi însă suntem fii săi, dăruiți cu natură tinerească, cu puteri viguroase, cu inspirațiile vieții de veci, și cu îndemnurile biruinței. Și Dumnezeu vrea, ca noi să fim întruparea unei vieți frumoase și tari; s'o vrem deci și noi! Dacă vom vrea-o cuminte, cu tărie și stăruitor, vom avea vieață frumoasă, și atunci din chemarea ideală, din multele gânduri și nizuinți frumoase, se va alege fapta. Așa să fie!»

Când un episcop de talia lui Prohászka, crede că-i dator, să deie el însuși îndrumări și îndemnuri tinerimei — creșterea religioasă a elevilor școlilor medii nu poate fi un lucru de puțină importanță. La noi lucrul acesta abia în timpul din urmă a început să fie înțeles după cuviință, dar încă nici pe departe nu se face, afară doar de câteva locuri, ce ar trebui să se facă. Altfel inteligența noastră laică, n'ar putea să fie așa, cum de fapt este. (ar.)

*

În chestia episcopiei greco-catolice maghiare, de care s'a făcut amintire în Nr. trecut al acestei reviste, ziarul «Alkotmány» știe din izvor autentic, că la 12 a lunei curente în Hajdudorog s'a ținut un sinod vicarial, sub prezidiul vicariului local, Mihail Iaczkovics. La sinod, dintre cele 53 comune cari stau sub ascultarea vicariului din Hajdudorog, au fost reprezentate 42, prin 86 delegați, iar celelalte au declarat, că se solidarizează cu hotărârile ce se vor lua. Sinodul, cu însuflețire și unanim, a enunțat că înființarea unei episcopii greco-catolice maghiare nu poate să întârzie, fiindcă o cere vieața sufletească a atâtor maghiari, cari nu

Înțeleg nimic din limba liturgică de acum: vechea slavonă. În acest înțeles au hotărât apoi, să facă pașii de lipsă, fixând de sediu al viitoarei episcopii — în potriua dorinței delegațiilor din Dobrițin, cari erau pentru orașul lor — Hajdudorogul, acest vechiu centru al maghiarilor (?) greco-catolici. (ar.)

TELEFON.

„*Luceafărul*“, Sibiu. Ultimul număr a revistei D-Voastră, în articolul ce apreciază munca Păr. canonic Dr. Vasile Suciu, care l-a ridicat la treapta onorifică de vice-prezident al »Astrei«, spune și aceste: »Mai puțini îl cunosc ca pe un excelent gospodar, care în scurtă vreme a curățit internatul de băeți, încredințat conducerii sale, de toate datorile ce-l apăsau, și a pus în rând finanțele internatului în așa chip, încât acest internat e model...« — Ei bine, aceste cuvinte cuprind un mare neadevăr și e sigur că vor atinge foarte neplăcut, în rândul prim, pe însuși Păr. canonic, care nu are nevoie să i-se crească meritele prin astfel de informații false, ce ating priceperea și cinstea înaintașului său, a Păr. Emiliu Viciu, în așa măsură, cum desigur nu s'a gândit nime, că s'ar putea cândva scrie despre acela, care a lăsat în cea mai deplină ordine — fără nici o datorie — finanțele internatului, cu toate că a făcut înbunătățiri foarte însemnate, ridicând o aripă nouă, carea face aproape a 3-a parte din clădirea întregului institut. Fără a mai releva și inexactitatea cu privire la »administrarea de fonduri și averi fundamentale« — care la Blaj se face prin »Administrația Centrală capitulară«, iar nu prin singuraticii canonici —, credem că »Luceafărul« va găsi de cuviință să-și rectifice greșala, căutând altădată informații mai precise.

M. *Budapesta*. Da, aveți dreptate! De fapt, Cardinalul Ion Puzyna, arhiepiscopul de curând mort (8 Sept.) al Cracoviei, a fost acela, care în ultimele conclave a anunțat *Veto* contra alegerii Cardinalului Rampolla — în numele regimului austriac. Rampolla a protestat energic contra acestui amestec, dar s'a retras. Așa a fost ales Cardinalul Sarto, Piu X. Trebuie să știți însă și aceea, că noul Papă, curând după alegerea sa, a șters în mod neîndoios și pentru totdeauna pretinsul drept de »Veto« al câtorva puteri. Cardinalul Puzyna a fost deci ultimul, care s'a folosit de acest drept ce de fapt a existat mai, de mult, în formă de privilegiu, dar care în timpurile mai noue devenise cu totul iluzoriu.

SUMARUL:

Dr. Vasile Moldovan: Temeiul credinței. — Dr. Ioan Sâmpăleanu: Un caz de procedură matrimonială vinculară. — Dr. Alexandru Nicolescu: Nemurirea sufletului (I). — Aurel Fodor: Edificiile publice ale bisericii. — Cronică: Poporul de rând la serbările din Blaj; Dascălii români; Reducerea serbărilor latine; Cazul Iatho; Congregația Mechithariștilor. — Cărți și reviste. — Telefon.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Comitetul de redacție.